

ABDULLA QODIRIY ASARLARINING IJTIMOIIY-BADIIY TASNIFI**Hamrayeva Vasila Mirzohid qizi**

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti
4-bosqich talabasi

Sattarkulov Lazizbek Abror o‘g‘li

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
4-bosqich talabasi

Sotvoldiyeva Yulduz Farhod qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Abdulla Qodiriy ijodining ijtimoiy, badiiy tahlili haqida umumiy ma’lumot berilgan. Shu bilan birga, ijodkorning ijtimoiy ijodi har tomonlama misollar yordamida tahlil qilindi. Hamda asarlarda qo‘llanilgan badiiy vositalar haqida ham so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: *ijtimoiy-badiiy tahlil, Abdulla Qodiriy, ijodkor, badiiy vositalar, badiiy obraz, romanlar, hikoyalar, personaj.*

ANNOTATION

This article provides general information about the social and artistic analysis of Abdulla Qadiri’s work. At the same time, the creator’s social creativity was analyzed using comprehensive examples. It also talks about the artistic tools used in the works.

Key words: *socio-artistic analysis, Abdulla Qadiri, creator, artistic means, artistic image, novels, stories, character.*

Yozuvchi birinchi navbatda eng ko‘p to‘qnashadigan mavzu bu “insonning ichki tabiati” hisoblanadi. Shu bilan birga yozuvchi kishilarni o‘zlari qanday bo‘lsa, shunday tasvirlash kerak, birinchi navbatda har bir harakatning motiv sababi va ayniqsa barcha odamlarga xos bo‘lgan undovlar bilan qiziqishini ta’kidlash lozim. Abdulla Qodiriyning fikricha barcha tabaqadagi odamlar bir xil, yuqori tabaqa vakillari “o‘z harakatlarining asl sabablarini konventsiya, yolg‘on, ikkiyuzlamachilik va da’vogarlik bilan yashirishni bilishlari” bilan farqlanadi. Yozuvchining e’tibori butun inson tabiatiga xos bo‘lgan, lekin ma’lum ijtimoiy qatlamlar va shaxslarga xos bo‘lgan turli xil shakllarda namoyon bo‘ladigan narsalarga qaratilgan.

O‘zbek adabiyoti milliy asarlar, jumladan o‘zbek romanlarini o‘z ichiga olgan to‘plamdir. O‘zbek romanchiligi eng yaxshi an’analarni o‘zida mujassam etgan va zamon bilan hamnafas rivojlanib bormoqda. O‘zbek romanlari ham boshqa millat vakillari singari o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lganini ulug‘ adib Abdulla Qodiriyning ikki romanining qiyosiy tavsifi ham tasdiqlaydi.

Ishonch bilan aytish mumkinki, Abdulla Qodiriyning navbatdagi “Mehrobdan chayon” romani “O‘tgan kunlar” romanining tarixiy va mantiqiy davomi bo‘lib xizmat qiladi, unda ijtimoiy-madaniy hayotning turmushi, urf-odatlarini, xon davri aks ettirilgan. Albatta, badiiy adabiyotda o‘sha davr madaniy, adabiy-estetik tafakkurining, ijtimoiy-iqtisodiy, g‘oyaviy-siyosiy jazosining ta’siri juda katta. Bu ta’sir “Mehrobdan chayon” romanining badiiy-g‘oyaviy tuzilishida, ayniqsa, sinfiy xarakterda yaqqol seziladi.

Roman muallifi ma’lum darajada o‘sha davr sinfining dogmalariga moyil, ammo bu romanda uning sun’iy tasavvuri emas, balki tarixning bir qismi sifatida ko‘rsatilgan. Shu bilan birga, u umuminsoniy tushunchalar va tarbiya me’yorlarini boshqaradi. Jamiyatning sinf va qatlamlariga nisbatan bunday munosabat o‘n to‘qqizinchi asr jahon romanizmining yirik namoyandalari (Honor de Balzak, Emilyya Zola, Lev Nikolayevich Tolstoy, Fyodor Dostoyevskiy)larning epik asarlarida juda yaqqol ifodalangan. “O‘tgan kunlar” romanidan keyin “Mehrobdan chayon” romani

romanizmning yangi milliy maktabi bo'lib, unda faqat o'zbeklarga xos badiiy odat paydo bo'ldi.

Bu badiiy tamoyil birinchi milliy romanda juda muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Ijobiy va salbiy obrazlar yaratish uchun muallif Sharq adabiy-badiiy an'alarini, ularning tajribasini o'rganib, ularni romanning buyuk epik obrazlari tarkibiga kiritgan. Buni Abdulla Qodiriyning sanab o'tilgan ikki tarixiy romanini qiyoslashda ham ko'rish mumkin.

“Mehrobdan chayon” va “O'tgan kunlar” (Anvar, Ra'no, Otabek, Kumush) romanlarining bosh qahramonlari bir-biriga juda o'xshash. Ular hatto deyarli bir xil ko'rinishga ega. Bunday o'xshashlik ichki dunyoda (xarakter, ma'naviyat, psixologiya) ham kuzatiladi. Ular Otabek aytganidek, har tomonlama komil inson namunasidir. Yozuvchi “Mehrobdan chayon”, “O'tkan kunlar” romanlarida erkak qahramonlar portretini tasvirlashda “muhtasham va ko'zga tashlanadigan”, “barvasta”, “mag'rur”, “qora ko'z” kabi qolipli shtrixlardan foydalangan.

Romanning voqea-hodisa rivoji jarayonida yuqoridagi portret boshqa personajlarga xos xususiyatlar bilan to'ldiriladi: “ohunikidek go'zal ko'zlar”, “qizil olmadek qip-qizil yuz”, “ko'kalamzorlarning ilk nihollari” va boshqalar. Qahramonlarning bunday tavsifi birinchi marta Otabek obrazida “O'tgan kunlar”da qo'llangan.

Abdulla Qodiriydan “menga qo'yilgan ayblarni boshdan oyoq rad etaman. Haqiqat yo'lida hech qanday jazodan, qiynoqdan qo'rqmayman. Agar otmoqchi bo'lsalar, ko'kragimni kerib turaman...” deb aytgan so'zlaridan ham uning asarlarining mohiyati qanday bo'lganini bilish qiyin emas. Uning asarlari yigirmanchi syezddan so'ng, 1956-yildan boshlab yangidan nashr etila bordi. 1990-yilda Respublika prezidenti Farmoni bilan Abdulla Qodiriy nomidagi Respublika Davlat mukofoti ta'sis etildi. 1991-yilda esa Abdulla Qodiriyga Alisher Navoiy nomidagi Davlat mukofoti berildi. Hozirgi kunda esa bir qator ko'chalar, bog'lar, maktablar, kutubxona, mahalla va oliy bilimgo'har uning tabarruk nomi bilan yuritiladi. Uning

nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat oliy bilimgo'hida eng bilimdon talabalarga Abdulla Qodiriy nomidagi davlat stipendiyasi beriladi.

Xulasa qilib aytganda oxir-oqibat shaxslar, guruhlar va sinflar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar to'ntarish va fuqarolar urushiga olib keladi. Abdulla Qodiriy "O'tgan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlarida konseptual, syujet-kompozitsion chiziq, zamon va jamiyat tarixi tasviri, ijtimoiy hayot, personajlar tuzilishi, poetik tamoyillar, tarixiylik, qadimiylilikni o'zida mujassam etgan. Bundan tashqari siz asarlarda monologik tafakkur, milliylik, xayrixohliklarni ham kuzatasiz. Shu asosda romanizm olamida yangi she'riy asar – "Abdulla Qodiriy romanizm maktabi" yoki "Yangi milliy romanizm maktabi" paydo bo'ldi. Eng muhimi, bu maktab ko'p qirrali, murakkab va yigirmanchi asrga xos bo'ldi. Bir so'z bilan aytganda bu dunyoqarashning mukammal namunasi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Quvvatova D. Jahon va o'zbek she'rlari: qiyos va tahlil. //International Scientific Journal Theoretical & Applied Science. p-ISSN: 2308-4944 (chop etish) e-ISSN: 2409-0085 (onlayn). Yil: 2020 84. Nashr qilingan: 30.04.2020.
2. Quvvatova D., Nazarova D. Jamol Kamol ijodidagi ruboiy janri.// The American Journal of Social Science and Education Innovations (ISSN - 2689- 100x) Chop etilgan: 26-sentabr, 2020-yil | Sahifalar: 346-353. IMPACT FAKTOR 5. 525.
3. Ochilova N., Quvvatova D. O'zbek va ingliz adabiyotida "ot" obrazining talqini. //EPRA xalqaro ko'p tarmoqli tadqiqotlar jurnali. Oylik ko'rib chiqiladigan va indekslangan xalqaro onlayn jurnal. Jild: 6-son: 9-sentabr 2020-yil.-B.3-5.
4. Dumesnil, Rene va Martin Turnel. "Guy de Mopassan" Encyclopædia Britannica, 2018 yil 1 avgust.